

GRAMMATICAL OVERVIEW ON THE WORKS OF JUSTIN RROTËS VËSHTRIM GRAMATIKOR MBI VEPRAT E JUSTIN RROTËS

ORJETA DUSHI

Universiteti "Luigj Gurakuqi", Shkodër, ALBANIA
orjeta.dushi@live.com

AKTET V, 4: 720 - 725, 2012

PERMBLEDHJE

Në veprat e Justin Rrotës sistemi gramatikor i gegërishtes shfaq dukuri të përbashkëta e të veçanta në çdo nënsistem të gjuhës.

I. Nën sistemi fonetik veçon: I.1) Ruajtja e zanores hundore; I.2) Zanoret fundore të theksuara; I.3) Ndërrime fonetike në temë të fjalës.

II. Nën sistemi leksikor, një pasuri fjalësh sipas klasave: II.1) Barbarizma; II.2) Arkaizma; II.3) Neologjizma; II.4) Dialektalizma; II.5) Onomatope; II.6) Larmi sinonimesh; II.7) Frazeologjia me foljet më të përdorura krahasuar me fjalorin frazeologjik të Jani Thomait (2010).

III. Nën sistemi morfologjik mbart veçantitë: III.1) Në klasën e emrave të përgjithshëm; III.2) Për kategorinë e gjinisë; III.3) Numrit; III.4) Rasës; III.5) Në klasën e mbiemrave (formimi); III.6) Mbi kategorinë e shkallës; III.7) Përdorimin si numëror dhe përemër; III.8) Në klasën e foljeve për zgjedhimin; III.9) Kohët e formave të pashtjelluara, predikativitetin e llojet e fjalive që formojnë; III.10) Llojet e kallëzuesve sipas formimit.

III. Nën sistemi sintaksor shfaq veçantitë: IV.1) Në trajtimin e konceptit: fjali, si ndërtime të drejta, të zhdrejta; IV.2) Në trajtimin e konceptit periudhë, si ndërtime të drejta, të zhdrejta; IV.3) Në tipa të ndryshme fjalish: eliptike, me rend emfatik, të thjeshta, të përbame shumfijshme, të zmadhueme, të ndërhjedhuna.

Fjalë kyçe: gegërishtja, shqipja standarde, vështrim krahasues

SUMMARY

The article aims to investigate the common and special phenomenon of the gheg dialect based in the works of Justin Rrota compared to standard Albanian. Common and special phenomenon appear in the works of Justin Rrota in every subsystem of the language.

I. The phonetic subsystem: I.1) The saving of the nasal vowel; I.2) Stressed-ending vowels; I.3) Phonetic changes in the word's root.

II. The lexical subsystem: II.1) Barbarism; II.2) Arcaism; II.3) Neologism; II.4) Dialectisms; II.5) Onomatopoeia; II.6) Variety of synonyms.

III. Morphologic subsystem: III.1) Nouns; III.2) The category of gender; III.3) Case; III.4) Number; III.5) Adjectives; III.6) The category of degree; III.7) The use as numeral and pronoun; III.8) Verbs, the conjugation; III.9) The types of predicates according to formation; III.10) The tenses of non-inflective forms of the verb, the predicativity and the types of sentences they form.

IV. The syntactical subsystem: IV.1) In the treatment of concepts: sentence, period just like direct and indirect constructions; IV.2) In different types of sentences: elliptic, with emphatic order, simple sentences, multiple compound sentences and enlarged ones.

Key words: gegërishtja, standard language, comparative view.

Hyrja

Të gjithë e pranojmë mendimin se gjuha e dokumentuar është dëshmia më e mirë, ku ne

bazohemi për të ndërtuar hallkat e zinxhirit të zhvillimeve të saj në kohë. Çdo prerje diakronike a sinkronike e nënsistemeve të gjuhës dëshmon

vijimësinë gjuhësore të shqipes. Kjo vijimësi na nxit që të zbulojmë dallimet e të përbashkëtat e formave gjuhësore në kohë. Shumë gjuhëtarë zhvillimin e gjuhës e lidhin me zhvillimin e shoqërisë njerëzore, prandaj në këtë punim krahasohet gegërishtja librore në vitet 1925-1960 e intelektualit J.Rrota me gjuhën shqipe standard. Gjuhët për të mos "vdekur" nga ndikimi i gjuhëve fqinje nuk lejojnë ndryshime në nënsistemin fonetik e gramatikor. Ndryshimet vihen re në nënsistemin leksikor, ku fjalët e huaja shpesh futen me proceset apo objektet që emërtojnë. Shqipja ka vetinë e mirë që këtyre fjalëve nuk u jep nënshtetësinë, por i zëvendëson ato me fjalë të brumit të vet, pasqyruar bindshëm në veprat mbi të cilat është mbështetur punimi. Për ndryshimet që do vëmë re brenda shqipes (duke krahasuar gjuhën në veprat e J.Rrotës me shqipen e sotme standard) them që ato shpjegohen në bazë të ligjësive të brendshme të evolucionit të vetë sistemit të saj gjuhësor. Në funksion të këtij qëllimi është realizuar edhe ky punim i organizuar sipas veçorive të çdo nënsistemi gjuhësor.

I. Nënsistemi fonetik shfaq këto dukuri të gjuhës së 1925 krahasuar me shqipen e sotme.

I.1) Ruajtjen e zanores hundore, p.sh. zâ-zani; shkri-shkrina; shtÿ-shtyna (fq.135) etj.. Me zgjatjen e zanores hundore fundore dhe eliminimin e *n*-së, arritëm në trajtat e shqipes së sotme: zâ-zani/zëri; shkri-shkrina/shkriu; shtÿ-shtyna/shtyu; etj..

Përdoret shenja e hundorësisë në fjalët që pas zanores hundore kanë një bashkëtingëllore tjetër përveç atyre që japin hundorësinë: sÿsh-syve (fq. 277); bâhet-bëhet (fq. 197); âsht-është (fq. 44) etj..

Nuk përdoret shenja e hundorësisë kur në fjalë është e pranishme *n*-ja dhe shënohet vetëm shenja e theksit mbi zanoren: furín e lumit (fq. 197); tue pas vrám (fq. 196); etj..

I.2) Zanoret fundore të theksuara: Theksi në gjuhën shqipe është dinamik dhe historikisht bie në rrokjen e parafundit dhe nuk ndryshon as në zgjedhimin e foljeve e as në lakimin e emrave, por në vepra vëmë re zanore fundore të theksuara: uhá (fq. 13); folí (fq. 3); fjalís, fjalín (fq.

126); shoqní (fq. 10); dëshír (fq. 166); historín (fq. 3); vishtirsí të mëdhaja (fq. 1); etj.. Kjo është një ndër veçantitë e gjuhës së 1925-s.

I.3) Ndërrime fonetike në temë të fjalës. Në shqipen e sotme ndërrimet fonetike në temë të fjalës ndeshen tek formimi i shumësit të emrave dhe tek formimi i kohës së kryer të thjeshtë tek foljet dhe më shpesh tek foljet e parregullta. Në vepra ndeshim këto shembuj:

(3.1) emrat: buall – buaj; dragua - dragoj (fq. 47);

(3.2) Kanë aoristin sintagmatik këto folje: Jam-kjofshim (fq. 185) /qofsha; Kam-paçë (fq. 183) /pata; Lâ-lashë (fq. 183), lânun/ lënë (fq. 203); Them-thânë (fq. 186) /thashë; Jap-dhânë (fq. 202) /dhashë.

(3.3) Folja: zë e shqipes së sotme gjendet në formën e hundorëzimit të zanores dhe para rotacizmit: xên/zë (k.e tashme) (fq. 109), xûni / zuri (k. e kryer e thjeshtë), tue xânun / duke zënë (f. e pashtjelluar përcjellore) (fq. 99) nga: xâ vend (fq. 45).

Dukuri të përbashkëta (3.1),(3. 2) e të veçanta (3.3) të gegërishtes së viteve 1925-1960 krahasuar me shqipen standard.

II. Nënsistemi leksikor është mjaft i pasur në vepra, pasi gjejmë të përdorura fjalë dhe shprehje që e kanë humbur përdorimin ose e kanë reduktuar atë në regjistrin e sotëm bisedor dhe libror.

II.1) Barbarizma: Vigâj (fq. 4); U zbrûnë (fq. 9); Uhá (fq. 13); Rasë-a (fq. 14) etj..

II.2) Arkaizma: Vishtirish (fq. 3); Landore (fq. 3); Xânsi (fq. 6); Të censhëm (fq. 6); Prralien (fq. 7); Mëni (fq. 9); Pajët e shprehjes (fq.11); Dorxání (fq. 15); Cilli (fq. 16) etj..

II.3) Neologjizma: Kundërndenjës (fq. 17); Nenëndenjës (fq. 17); Me kokëforcuar (fq. 17); Tjetërisht (fq. 17); I përmbishtym (fq. 17); Folí (fq. 3) etj..

II.4) Dialektalizma: Imtuem (fq. 4); Shêj (fq. 4); Krykrejet (fq. 4); Per shka i perket (fq. 17); Ftyren (fq. 9); Nieri (fq. 10); Shoqní (fq. 10) etj..

II.5) Vëmë re edhe krijimin e fjalëve onomatope, siç i quan J. Rrota "zâne onomatopejke" dhe përdorimin e sinonimeve. Onomatope: Pëllumbi tue *gûngutun*; pula tue *kokorisun*; maca tue *mjaukatun*; bleta tue *xunxurue* etj..

II.6) Sinonime: Nadja /mëngjesi; sadoqi/ edhe pse; tlyeni /gjalbi; katundi/ fshati; vonoj/ mëno; tambli/ qumështi; vjami/ dhjami; mbylli/ mëshili etj..

II.7) Për frazeologjinë Át Justini shprehet: *“Ka vërba, të cilët ndër disa mënyrë së thanunit, me ndihmën e objektit a t’adverbjarit, apin një kuptim të posaçëm, krejt të rí, shpesh tue i a largue veshtrimi të parë quhen vërba fazeologjikë.”*

Po e mishëroj përkufizimin e mësipërm me disa shembuj: Na shkoi krejt huq (fq. 5); i shohim me sý të mendes (fq. 6); me prekun në zëmër (fq. 6); me i a mbushun kuj menden (fq. 6); me dám driten (prej) territ (fq. 16); nisne m’u tutë (fq. 101).

Foljet që përdoren më tepër në shprehjet frazeologjike janë: **bái** [tuj bâ m’u dridhë token per ânë (fq. 103); u bánë fjalë (fq. 103)]; **bie** [Rânë me ftyrë për dhé (fq. 102); me rá ne dorë t’anmikut (fq. 103); me rá në godi (fq. 103); njetash sa më rá në dorë (fq. 164); tue më râm nder mend (fq. 170)]; **marr** [u morne ngrykë (fq. 103); t’a mirrte vesht pûnen t’ande (fq. 184)]; **ve** [ishin tuj vû per fije rrethimin (fq. 103); vû per rrugë (fq. 103); t’i a vësh menden (fq. 171); i a kishe vûm sýnin (fq. 173)]; **zâ** [mos me të xânun dera (fq. 171); tue xânë miqsi (fq. 184)]; etj..

III. Nënsistemi morfologjik shfaq këto dukuri:

III.1) Kategoria e emrave të përqijthshëm paraqitet me këto nëndarje:

(1.1) Emra që mund t’i përshtaten secilës vetë (frymor): fmi (fq.13); foshnjesh (fq.49);

(1.2) Secilit frymor të paarsyeshëm: p.sh. qên (fq. 3); pelë (fq. 42) etj..

(1.3) Sendit të pajetë: p.sh. lule (fq. 3); drithit (fq. 43); tokë (fq. 42) etj..

(1.4) Mendimeve e ndiesive të shpirtit: p.sh. ndiesit (fq. 4); idén (fq. 5); kujtimin (fq. 4); veprimet e gjegjen shpirtnore (fq. 7) etj..

III.2) Kategoria e gjinisë. Emrat në vepra i gjejmë në të tria gjinitë: mashkullore, femërore dhe asnjane. Të tria këto gjini gjallojnë edhe në gjuhën e sotme shqipe. Ndeshemi me këto veçanti:

(2.1) Në gjininë mashkullore përveç emrave që mbarojnë me -i dhe -u [rruesi (fq. 13); kopshtari

(fq. 202); burgu (fq. 15); vulgu (fq. 144) etj.] futen edhe emrat monosilabikë, p.sh. mot (fq. 10) etj..

(2.2) Në gjininë femërore futen:

(2.2.1) emrat, që në trajtën e pashquar dalin në –ë, si element shques marrin zanoren –a. Dikur fjala kishte një lidhëz epentetike-j, p.sh. shqipe-j-a; pelë-a (fq. 42), ndërsa sot humbet mbaresa e pashquar –e. p.sh. shqipja etj..

(2.2.2) emrat, që mbarojnë me zanore të gjatë ose hundore: p.sh. dhé (fq. 225); stá’n (fq. 221) etj..

(2.2.3) emrat e gjinisë femërore që në trajtën e shquar marrin mbaresën-e ndryshe nga shqipja e sotme që merr mbaresën –a. P.sh. prendveret (fq. 9); re (fq. 10); mende (fq. 4); pe (fq. 7); dhimben (fq. 174); nderen (fq. 177) etj..

(2.2.4) emrat, që mbarojnë me zanoren–i: p.sh. shoqni (fq. 177); madhni (fq. 194); randsí (fq. 163); urti (fq. 144) etj.;

(2.2.5) emrat, që dalin me diftong: oroe (fq. 235); Europa (fq. 36) etj..

Pikat (2.2.1), (2.2.2), (2.2.3) dëshmojnë veçanti të gjuhës në vepër, kurse pikat (2.2.4), (2.2.5) të përbashkëtat me shqipen e sotme.

(2.3) Gjinia asnjane gjallon në vepra në krahasim me shqipen e sotme, ku numri i fjalëve është ngushtuar. P.sh. të hollat (fq. 15); të huejë (fq. 11); të mbjellunat (fq. 8); drithnajët (fq. 9) etj..

III. 3) Kategoria e numrit.

(3.1) Emrat në numrin njëjës janë të shumtë në vepër dhe shfaqin vetëm ndryshime fonetike. P.sh. nieri, folí, shoqni, mendim, populli, perjudhë, idén, shëji, ftyra, pûna, qên etj..

(3.2) Emrat në numrin shumës kanë forma të përbashkëta me shqipen e sotme.

(3.2.1) emrat e gjinisë mashkullore që dalin me –ll e bëjnë shumësin me –j: popuj (fq. 11); shembuj (ll) etj..

(3.2.2) emrat të gjinisë femërore dalin me mbaresën –a: raporta (fq. 198); letra (fq. 182) etj..

(3.2.3) emrat të gjinisë mashkullore dalin me mbaresë-a: êmna (fq. 4); buca (fq. 9) etj..

(3.2.4) mbaresa më e zakonshme është –e: bregore (fq. 225); këndime (fq. 184); mendime (fq. 3) etj..

(3.2.5) marrim mbaresën –ë mashkullorët që dalin me sufiksats -ar, -tar: gjindarë (fq. 196); kontraktarë (fq. 201) etj..

(3.2.6) Të parregulltë e bëjnë shumësin emrat që dalin me diftongje: dragua-dragoj (fq. 47) etj..

Formë të veçantë kemi emrin e gjinisë femërore, që në trajtën e shquar në numrin shumës merr mbaresën –e ndryshe nga shqipja e sotme që merr mbaresën –a. P.sh. prendveret (fq. 9) etj..

III.4) Kategoria e rasës. At Justin Rrota i përdor emrat në të gjitha rasat, me ose pa parafjalë. Në disa raste vihet re një ngjasim i rasës rrjedhore me atë dhanore nga mbaresat dhe nga lidhjet pa parafjalë: p.sh. "ditë pranveret" (r.dhanore; fq.7) dhe "dhunti qiellat" (r. rrjedhore; fq. 10). Në shumicën e rasteve përdoret mbaresat-vet, për këto raste. P.sh. lulevet (fq. 8); fushavet (fq. 9) etj.. Mbaresë kjo në rënie në shqipen e sotme.

III.5) Mbiemri zë një vend të konsiderueshëm për nga përdorimi i tij në ilustrime të parimeve letrare dhe ruan të shprehura veçoritë fonetike të gegërishtes. Për nga formimi është:

(5.1) i thjeshtë: i vetëm(fq.3); i madh (fq.4); të kjtartë (fq. 6); i randë (fq.8) etj..

(5.2) prejfoljorë: i diftuem (fq.3); e gjetuna (fq. 7); e ngushtueme (fq.7) etj..

(5.3) i prejardhur: e për+jasht+me (fq.6); i pa+turr (fq. 10); për+mner+shëm(fq.9) etj..

(5.4) i përbërë: smir+zi (fq. 186); sypr+tragueme(fq.188); syper+thanun(fq.206) etj..

Mbiemrat janë formuar sipas këtyre mënyrave:

(5.5) *Me prejardhje:*

-me *parashtesë:* p.sh. i pa+turr (fq. 10) etj..

-me *prapashtesë:* p.sh. i fund+ëm (fq. 107) etj..

-me *parashtesë e prapashtesë njëkohësisht:* p.sh. e pa+rresht+una (fq. 106) etj..

(5.6) *Me kompozitë / të përbërë:* p.sh. të jashta + rendshme (fq. 82) etj..

(5.7) *Me përngjitje:* p.sh. i njimendët (fq. 62) etj..

(5.8) *Me paranyjëzim:* p.sh. i diftuem (fq. 3) etj..

Ajo që duhet të theksohet është se formimi i mbiemrave në 1934 ka ruajtur të pastër temën fjalëformuese, pa i apostofuar asgjë nga bashkimi me pjesët e tjera .

III.6) Përsa i takon shkallëve të mbiemrit Rrota përdor në shumicën e rasteve mbiemra:

(6.1) në shkallën *pohore:* p.sh. e shkurtër (fq. 269); historike (fq. 268) etj..

(6.2) në shkallën *krahasore:* p.sh. aq gjatë ...sa...(fq. 104); më mirë ...se...(fq. 104); ma i vishtiri...(fq. 108) etj..

(6.3) në shkallën *sipërore,* e cila paraqitet në formën absolute të saj, nëpërmjet anës kuptimore të mbiemrit, por i shprehur me një grup fjalësh ose pjesë të nënrenditura të fjalisë, si p.sh. është i dijshe (fq. 105, =jashtëzakonisht i ditur); qi pështyn prej gojet (fq. 105, =llapazan); krejt i pergjakun (fq. 78); fort e hijshme (fq. 107); fort e qortueme (fq. 107) etj..

III.7) Si veçanti shfaqet mbiemri i shoqëruar me folje në kohën e ardhme: do të jet fort; ose: ka me kë në mira mndyrë (fq. 76) etj..

(7.1) Përdorimin e mbiemrit *si numëror:* p.sh. Babë i dytë (fq.185) etj..

(7.2) Përdorimin e mbiemrit *si përemër i pacaktuar :* p.sh: fjalt e gjithkujt (185) etj..

III.8) Si veçanti në sistemin foljor përsa i takon zajedhimit vëmë re se ai bazohet në klasifikim e foljeve sipas sistemit të albanologut G. Meyer në 4 klasë me nga 2 ndarje (degë) secila, duke përfshirë foljet që mbarojnë me –mi (jam, kam, thom).

(8.1) Në mënyrën dëftore shfaqet edhe forma: ka pasë shkye (fq. 105) etj.. Sot kjo formë ka përdorim dialektor.

III.9) Format e pashtjelluara janë të përdorura të gjitha në vepër, madje në dy kohë (e tashme / e shkuar) si risi kjo për gjuhën e sotme, sepse mungojnë formime të tilla.

(9.1) *Pjesoja* [Percuell, Mbet (fq. 122), k. e tashme] etj..

(9.2) *Paskajorja* [Me u bā (fq. 184) / Me pas kjen (fq. 134)] etj..

(9.3) *Përcjellorja* [Tue i lypun (fq. 185)/ Tue pasë pasun (fq. 202)] etj..

(9.4) *Mohore* [Pa ardhë (fq. 184) / Pa më pasë pām (fq. 138)] etj..

Format e pashtjelluara mbajnë peshën e një kallëzuesi të një pjese të nënrenditur të fjalisë drejtuese. Këto fjali të ndërtuara me pjesore ose përcjellore Pater Justini i quan " *fjalí të zgjidhuna*" të pavarura e në vete, në raport me subjektin e fjalís së parë (drejtuese). P.sh.

a) Anekdoti është kallximi i një ndodhje historike, *xjerrun* prej jete së njaj nieri të permendun. (fq. 101) etj..

b) E ushtrít shqyptare n'at farë pakicet, / *tuj pá* per rreth gjith ato ushtrí anmike, / nisne m' u tutë e zëmra kje kahë i lshoi në ligshiti; por tuj u trimnue njeni me tjetrin, u lidhne me dekë burras e mos m'u dhënë të gjallë në dorë. (fq. 101) etj..

III.10) *Kallëzues homogjenë:* p.sh. (duhet) të squhen e të qortohen, turpnohen e gjinden të koritun. (fq. 1); etj.. Si veçori e përbashkët në sistemin foljor dallojmë kallëzuesit e përbërë të formuar nga folje që tregojnë:

(10.1) fillimin e veprimit: [ka nisë ta kuqë kallzen (fq. 199)] etj..

(10.2) mundësinë e realizimit të tij: [mund të ndiejë (fq.186)] etj..

(10.3) domosdoshmërinë e kryerjes së tij + një formë foljore në mënyrën lidhore: [don me dale (fq. 105); due të shtoj (fq. 158) etj..].

Kështu vërtetohet larmia e formave komunikuese dhe hapësira e madhe shprehëse e gegërishtes.

IV. Nën sistemi sintaksor shfaq veçantitë:

IV.1) Në trajtimin e konceptit: fjali, si ndërtime të drejta, të zhdrejta. Át Justin Rrota quan *folí* / fjali “nji grumbull fjalësh, qi ep nji mendim të plotsuem”.

Në vepra fjalitë ndërtohen me rend të drejtë, por edhe të përmbysur, kur duam të theksojmë ndonjë fjalë me peshë në fjali, ashtu si në shqipen e sotme.

(1.1) Rendi i drejtë: kryefjalë + folje + kundrinor. P.sh.

1. Brenda në kështjellë mbretëronte një qetësi, një heshtje prej varri.
2. Shtëpia e saj ka mbetur pa burrë, pa zot. (fq. 135).

(1.2) Rendi i përmbysur: P.sh.

1. *Mirë* m'a bâní kali. (fq. 120);
2. *Nuk shkon* kungulli gjithmonë nëpër ujë. (fq. 41) etj..

IV.2) Në trajtimin e konceptit: periudhë, si ndërtime të drejta, të zhdrejta. Át Justin Rrota shprehet: “Sikurse nji mendim i vetem, i diftuem me fjalë, thirret folí, kështû të mbljedhant a lidhnija e këtyne folive perbân nji *periudhë*”.

Tipet e ndryshme të fjalive në vepër	Shembuj
A) <i>me rend të drejtë</i>	<i>Disa lule çilin edhe dimnit.</i> (fq. 1)
B) <i>me rend emfatik</i>	<i>Duert përpjetë!</i> (fq. 94)
C) <i>fjali të ndërthjedhuna</i>	<i>Mâ në fund, tue i shtým dhe tue u bërtitë:-Shpejtoni! Shpejtoni! -i vûnë të gjith në rregull dhe filluen uratët e bukës.</i> (fq. 93)
D) <i>fjali e smadhueme</i>	<i>E mësyne e e rrahun në gjitha anët, e mujtun e e shtypun në gjitha luftrat, Turkija po hiqte frymen e fundit n'Europë.</i> (fq. 157)
E) <i>të gjymta ose eliptike</i>	<i>Luftë e mënderëshme!</i> (fq. 95)
F) <i>fjali e përbame shumfijshje</i>	<i>Shifej se ishte e kotë qindresa e se s'kishte metë tjetër, veç se me e lá vехten në gjak t'anmiqve në nji qindresë disprimit.</i> (fq. 102)

(2.1) Një periudhë e ndërtuar ***me rend të drejtë:*** P.sh.

1. *Ironija është nji trop, qi ka nji fuqí të madhe, sidomos kur duhet të theren, të squhen prej gjúmit e të qortohen njerzët krenarë, ngatrrstarë, etj., të cillët turpnohen e gjinden të koritun, kur vехen në lojë të prùmt e tyne* (fq. 42).

(2.2) Një periudhë e ndërtuar ***me rend të zhdrejte:*** P.sh.

1. *Ktej Istambul, êndë mbí do suka e kodra të gjana, qi secilla sosh bán ka nji xhamí vigane me kupola plumbi e me máje të prarueme: xhamija e Sulltan Ahmetit, rrethue me gjashtë minaret; Sylejmanija, me dhetë kupola; Sulltanja Validé, per të cilen kallxohet, se kjo sulltane e pat ndertue me çmim të njanes pashmangë të vet; xhamija e Muhametit II; xhamija e Sulltan Selimit, e mbi të gjitha Aja Sofjija-motit kishë-qi, vetë, sa í koder, e madhnueshme tash njimij e katerqind vjet zotnon m'ujna të paqta të Bosforit.* (fq. 89).

IV.3) Si veçanti në sistemin sintaksor shfaqen:

(3.1) Dallimi që i bën periudhës dhe fjalisë së përbame shumëfijshje është: periudha përbën më vete një mendim të vetëm, por të kryer plotësisht, ndërsa fjalia e përbërë shumëfijshje përbën një grumbull fjalish, ku fjalia kryesore mund të shoqërohet nga një ose më shumë fjali të dyta.

(3.2) Llojet e fjalive C, D, F, janë tipike për gegërishten e vjetër, që nuk ndërtohen në shqipen e sotme, e cila bazohet në ekonominë gjuhësore të komunikimit.

Përfundim

Artikulli i ka kushtuar rëndësi zhvillimit të gjuhës shqipe nga viti 1925- 2010 nëpërmjet një vështrimi krahasimtar në të gjitha nivelet gjuhësore. Në thesarin e dokumentuar të J. Rrotës gjejmë forma gjuhësore në variantin gegë, të cilat plotësojnë sfondin historik e kulturor të asaj kohe. Këto forma gjuhësore analizohen dhe krahasohen sipas kategorive që ato mbartin, me format gjuhësore të shqipes standarde. Ndryshimet në nënsistemet e gjuhës janë të ngadalshëm në kohë, kjo tregon të përbashkëtat e shumta dhe të veçantat e formave gjuhësore, që janë paraqitur në këtë artikull për çdo nënsistem.

Në nënsistemin **fonetik** tek ndryshimet fonetike në formimin e shumës të emrave; në aoristin sintagmatik të foljeve; etj.. Në nënsistemin **leksikor** prania e klasave të fjalëve si: barbarizmat; arkaizmat; neologjizmat; dialektalizmat; fjalët onomatope; sinonimet dhe frazeologjinë shqipe.

Në nënsistemin **morfologjik** tek: kategoria e emrave të përgjithshëm me nëndarjet e saj; emrat në të tria gjinitë; emrat në numrin shumës kanë forma të përbashkëta me shqipen e sotme; emrat në numrin njëjës shfaqin vetëm ndryshime fonetike; kategoria e rasës me përdorimin e mbaresës -vet, mbaresë kjo në rënie në shqipen e sotme. Si veçanti shfaqet mbiemri i shoqëruar me folje në kohën e ardhme, tek zgjedhimi i foljeve vëmë re se ai bazohet në klasifikim e foljeve sipas sistemit të albanologut G. Meyer në 4 klasë me nga 2 ndarje (degë) secila, duke

përfashtuar foljet që mbarojnë me –mi (jam, kam, thom).

Format e pashtjelluara mbajnë peshën e një kallëzuesi të një pjese të nënrenditur të fjalisë drejtuese. Si veçori e përbashkët në sistemin foljor dallojmë kallëzuesit e përbërë të formuar nga folje që tregojnë: fillimin e veprimit, mundësinë e realizimit të tij, domosdoshmërinë e kryerjes së tij + një formë foljore në mënyrën lidhore.

Në nënsistemin **sintaksor**: trajtimin e koncepteve: fjali, periudhë, si ndërtime të drejta, të zhdrejta; si veçanti në sistemin sintaksor shfaqen: a) dallimi që i bën periudhës dhe fjalisë së përbame shumëfijshje; b) llojet e fjalive: *fjali të ndërhydhuna, fjalí e smadhueme, fjali e përbame shumëfijshje*.

Të punosh me gjuhën e autorëve të vjetër e ndjen veten arkeolog të fjalës dhe mendimeve dhe lumturohesh për gjetjet.

Bibliografia

- AKADEMIA e Shkencave e Shqipërisë (1980), *Fjalor i gjuhës së sotme shqipe*, Tiranë.
- DOMI, Mahir (1965), Akademia e Shkencave e Shqipërisë, “*Studime Filologjike*”, Tiranë, 1965, numri 1: 219-220.
- RROTA, Justin (2006), *Gjuha e shkrueme ase vërejtje gramatikore*, Botimi I, Botime Françeskane, Shkodër.
- RROTA, Justin (2006), *Letratyra shqype*, Botimi III, Botime Françeskane, Shkodër, 2006.
- RROTA, Justin (2005), *Për historin e alfabetit shqyp*, Botimi II, Botime Françeskane, Shkodër.
- RROTA, Justin (2005), *Sintaksi i shqipes*, Botimi III, Botime Françeskane, Shkodër.
- X X X X (1964), Jeta shkencore, Justin Rrota në 75-vjetorin e lindjes, Akademia e Shkencave e Shqipërisë, “*Studime Filologjike*”, Tiranë, numri 2: 204-206.
- THOMAI, Jani (2010), *Fjalori frazeologjik i gjuhës shqipe*, EDFA, Tiranë.